

२००७-२००८
उत्तरमध्यमा परीक्षा
प्रथम खण्ड, द्वितीय अधिसत्र
विषय- अनिवार्य संस्कृत, द्वितीय पत्र

समय- ३½ घण्टा

सम्पूर्णांक-५०

१ किन्हीं दो पद्यों का भावार्थ लिखिए- 3x2=6

- (क) विन्ध्यसह्याद्रिनीलाद्रिमालान्वितं
शुभ्रहेमाद्रिहासप्रभापूरितम् ।
अर्बुदारावलीश्रेणिसम्पूजितम्
भूतले भाति मेऽनारतं भारतम् ॥
- (ख) शोषितो नात्र कश्चिद् भवेत् केनचित्
व्याधिना पीडितो नो भवेत्कश्चन ।
नात्र कोऽपि ब्रजेद् दीनतां हीनतां
मोदतां राजतां पावनं भारतम् ॥
- (ग) सर्वे भवन्तु सुखिनः, सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखभाग् भवेत् ॥
- (घ) काव्यं करोमि नहि चारुतरं करोमि
यत्नात् करोमि यदि, चारुतरं करोमि ।
भूपालमौलिमणिमण्डितपादपीठ
हे साहसाङ्क कवयामि वयामि यामि ॥

२ किसी एक का अर्थ लिखिए ।

8

- (क) बालः अष्टावक्रः मित्रैः सह क्रीडित्वा गृहं प्रत्यावृत्तः ।
स जननीम् अपृच्छत् मातः । क्वास्ते मम पिता इति ।
साऽवदत्- जात! तव पिता राजर्षेः जनकस्य सभां विद्वद्भिः
सह शास्त्रार्थाय गतः आसीत्, किन्तु अधुना यावत् न
प्रतिनिवृत्तः । अहमपि चिन्तातुरा अस्मि इदं निशम्य अष्टावक्रः
प्रत्यवदत् "जननि! अलं चिन्तया ।

.....२

(ख) आसीत् पुरा कोऽपि महातपा नाम वनवासी मुनिः ।
एकदा यदा स तरुच्छायोपविष्ट आसीत् तदा
तस्योपरि एका बलाका विष्टाम् उदसृजत् । स च
क्रुद्धस्तां व्यलोकयत् । दृष्टमात्रा एव बलाका भस्मसाद्
अभूत् । ततश्च स मुनिः तपः- प्रभावात् अहंकारम् उपगतः । एकदा
असौ मुनिः क्वापि नगरे एकं ब्राह्मणगृहम् एत्य तदगृहिणीं
भिक्षामयाचत ।

३ किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए- 3

- (अ) मुनिः कस्य उपदेशात् सिद्धिमवाप्तवान्?
(ब) कः दीर्घं निःश्वसिति?
(स) कीदृशे देशे जीवनं नरकायते?
(द) कः पशुः नासिकया शाखाः त्रोटयति?
(य) कः सूर्यपुत्रः?
(र) मित्रैः सह क्रीडित्वा कः गृहं प्रत्यावृत्तः?

४ किन्हीं तीन पदों से वाक्य-निर्माण कीजिए- 3

भूत्वा, यच्छति, किमर्थम्, साम्प्रतम्,
प्रणम्य, त्यक्तुम्, आगतः, प्रविश्य

५ निम्नलिखित में से तीन में सन्धि-विच्छेद कीजिए- 3

करोम्यहम्, चैवम्, बालोऽसि, अन्योन्यम्,
ममैतत्, कश्चित्, भवद्राज्ये

६ अधोनिर्दिष्ट वाक्यों में अव्यय पदों का प्रयोग कीजिए- 5

- (अ) यत्र धूमः-----अग्निः । (किम्/तत्र)
(ब) सुरेशः विनोदः-----पठतः । (च/वा)

- (स) प्रकाशे सति-----अन्धकारः । (कुतः/आम्)
(द) पवनः-----वहति । (अन्यत्र/रात्रिन्दिवम्)
(य) यद्यपि स गम्भीरः-----दयालुः । (तथापि/एवम्)

७

किसी एक का तात्पर्य स्पष्ट कीजिए-

7

ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्मण्डभाण्डोदरे
विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासंकटे ।
रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं सेवते
सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥

अथवा

नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं
विद्यापि नैव न च यत्नकृतापि सेवा ।
भाग्यानि पूर्वतपसा खलु संचितानि
काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥

८

अशोकावदानम् कथा का सारांश लिखिए-

7

९

किन्हीं चार वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए-

8

- (क) मैं प्रतिदिन योगाभ्यास करता हूँ ।
(ख) हम पढ़ने के लिए विद्यालय जाते हैं ।
(ग) सदा सत्य बोलना चाहिए ।
(घ) राम सीता के साथ वन गये ।
(ङ) मैं सारनाथ में रहता हूँ ।
(च) तुम सब पानी पिओगे?
(छ) हम दोनों को संस्कृत पढ़ना चाहिए ।